

Anksiyeteya Kurdîaxêvan Teoriyeke Derûnnasiya Civakî: Teoriya Helwestên bi Bingehên Reftarî

Anxiety of Kurdish Native Speaker A Social Psychology Theory: Behavioral Based Attitude Theory

Nuh BOZKUR*

BOZKUR, Nuh, (2023), "Anksiyeteya Kurdîaxêvan Teoriyeke Derûnnasiya Civakî: Teoriya Helwestên bi Bingehên Reftarî", Nûbihar Akademî, no. 19, p.11-34, DOI: 10.55253/2023.nubihar.1227333

Genre/Cure: Research Article/
Gotara Lêkolîni

Received/ Hatin: 31/12/2022

Accepted/ Pejirandin:
05/06/2023

Published/ Weşandin:
30/06/2022

ORCID:
0000-0002-0178-2812

Plagiarism/Întihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via ithenticate plagiarism website./ Ev gotar herî kêr ji aliyê 2 hakeman ve hatiye nirxandin û di malpera întihalê ithenticate re hatiye derbaskirin.

PUXTE:

Yek ji mijarên sereke ya derûnnasiya civakî; helwest e. Têkiliya di navbera helwestê û reftarê de her tim bûye mijareke taybet ji bo pêşbîniya tevgerên civakî yên takekesan. Xebatên berbiçav ên li ser helwest û reftarê nîşan didin ku helwest reftarê dişopîne. Anku pêşî reftar tê ceribandin piştê ew dibe helwest. Di xebata ku hatiye kirin (N:177, M:29,3) de şopa wekî reftar bandora tevlêbûna atolyeyên zimanê Kurdî, li ser helwestên di derheqê axaftina Kurdî û bikaranîna Tirkî de hatiye lêkolînkirin. Di heman demê de wek reftar di axaftina Kurdî de bertekên beşdarên di hin rewşên anksiyetîk de hatine pîvîn. Di encamê de li gorî bikaranîna zimanê Kurdî ya li derve, beşdarên ku wek reftar tevlê atolyeyên zimanê Kurdî bûne, axaftina zimanê Kurdî reftareke polîtîk dibînin û her wiha pêdivî bi axaftina Tirkî nabînin û Tirkî zimanê hevpar nabînin. Di rewşên anksiyetîk de jî kesên ku tevlê atolyeyên zimanê Kurdî bûne li gorî yên nebûne zêdetir axaftina Kurdî reftareke polîtîk dibînin ev jî li gorî korelasyonên di navbera guherbaran de asta anksiyeteyê bilind dike.

Peyvên Sereke: Derûnnasiya civakî, Kurdî, anksiyete, axaftin, helwest, reftar.

* **Şewirmendê Derûnî. Xwendekarê masterê, Beşa Ziman û Wêjeya Kurdî/Zanîngeha Mardin Artukluyê / Psychological Counselor. Graduate Student, Artuklu University, Department of Kurdish Language and Literature- Mardin, Turkey. <https://orcid.org/0000-0002-0178-2812> / Email: nuhbozkur7@gmail.com**

ABSTRACT:

One of the important subject of social psychology is attitude. Always the relationship between attitude and behavior is special subject for prediction of social act of individual. The conspicuous studies on attitude show that attitude follow behavior. In other words firstly is trait (behavior) then it turns into attitude. In the study (N:177, M:29,3) researched effect of attending Kurdish workshop (course) on attitude of speaking Kurdish and using Turkish. At the same time measured anxiety of participants in situations speaking Kurdish. In conclusion, according to speaking Kurdish outside, Participant of like behavior attended to Kurdish workshops (course) define speaking Kurdish is political behavior. And at the same time they do not need to speak Turkish and do not define Turkish like common language. In situation of anxiety participants of attended Kurdish workshop (course) according to participants of do not attend more define that speaking Kurdish is political behavior. And that according to correlation between variables raise the rate of anxiety.

Key Words: Social Psychology, Kurdish, anxiety, speaking, attitude, behavior.

1. DESTPÊK

Derûnnasiya civakî beşeke zanistên civakî ye ku dixwaze bandorên rewş, meylên mirovan û hebûna mirovên din li ser raman, hêst û reftarên mirovî fam bike. Helwest em dikarin wekî hêstên mirovan yê erênî û neyînî ya di derbarê hebûnek de pênasê bikin. Reftar jî ew tevgerên biarmanc in ku carek an jî zêdetir tê kirin û şênber in ango çavdêriya wan gengaz e. Reftar jî aliyê biarmancbûnê ve jî tevgerê vediqete. Helwest, çavkaniya helwestê, têkiliya helwest û reftarê di derûnnasiya civakî de mijarên sereke ne. Ji ber ku pêşbîniya reftarên civakî ya mirovan yek ji armancên derûnnasiya civakî ye, famkirina helwestê girîng e, lê belê gelek caran jî bo pêşbîniya reftarê nêr nake ango em nikarin bêjin ku helwest bi tena serê xwe çavkaniya reftarê ye. Herçiqas bi tenê nêr neke jî helwest jî bo pêşbîniya reftarê li gorî faktorên din bikêrhatîtir e.

Bikaranîna zimanekî zikmakî ya neserdest gelek caran reftarek e ku çavkaniya xwe jî helwestê digire. Ev jî gelek caran helwesteke polîtîk e. Bi belavbûna ola îslamê re di gelek erdnigariyên Rojhilata Navîn de Erebî di zanist, wêje, perwerde û hwd. de bûye zimanê serdest. Dema ku Kurdî li ser axa xwe serdestiya xwe wenda dike edî bikaranîna Kurdî -bi taybetî jî bo nivîsê- dibe bijardeyeke polîtîk. Ji Baba Tahîrê Ûryan (Hemadanî) ku di sedsala 10an de riwayet tê kirin ku gotiye; “*Kurd razam, Ereb şiyar bûm.*” û vir ve heya di sedsala 17an de Ehmedê Xanî di derheqê bikaranîna Kurdî de gotiye; (Yıldırım, 2016: r. 157(6/1-6), 158(6/19) & Dost, 2008: r. 39-43)

*Kurmancî ye sirf e, bê guman e
Zêr nîn e bibên'spîderman e'*

*Sifrê me yê sor e aşîkar e
Zîv nîn e bibên kême'yar e.*

*Çi bikim ku qewî kesad e bazar
Nînin ji qumaşî (Kurdî) ra xerîdar*

*Xanî ji kemale bê kemalî
Meydanê kemale dîtî xalî*

*Ya'nî ne ji qabilî û xebîrî
Belkî bi teessib û eşîrî*

*Hasil, ji înad, eger bêdad
Ew bide'te kir xilafê mu'tad*

*Safî şemirandî vexwarî durdî
Manendê durrê lîsanê Kurdî*

*Înayê nîzam û întîzamê
Kêşaye cefayê ji boyê amê*

*Da xelk-i nebêjîtin ku Ekrad
Bê ma'rîfet in, bê esl û bunyad.*

Di sedsala 19. de Hacî Qadirê Koyî ku ji serdestiya Farisî re bertek nîşan dide û di derheqê bikaranîna Kurdî de dibêje; (Yıldırım, 2016: r. 44-45)

*Kurdî axir çî ye eybî?
Her kalamî heq e niye eybî.*

*Ya legel farisî çî ferqî heye
Bo çî ew rast e, em kêmî ye?*

Wekî ku di sedsala 10. 17. û 19. de rewşenbîrên Kurd jî gotine, bivê nevê terciha bikaranîna zimanê Kurdî dora 1500 sal e terciheke polîtîk e. Ev tercih jî bi helwesteke neteweyî tê kirin. Ev helwest digel ku rewşenbîr/wêjekar zimanê serdest çêtir biza-nibe jî li hember serdestiya zimaneke din zimanê xwe yê bindest diparêze. Çawa ku Ehmedê Xanî jî dibêje; “Safî şemirand vexwarî durdî, Manendê durrê lîsanê Kurdî”.

Helwestên rewşenbîrên Kurd yên ku me li jor behs kir, di sedsalên 20. û 21emîn de jî berdewam e. Lê belê cudahiya van sedsalên dawî ew e ku li Bakurê welêt derfetên perwerdeya bi Kurdî tune ye, polîtîkayên rêveberiya dewleta Tirkîyeyê ji bo girseyên Kurd sînoren bikaranîna zimanê Kurdî teng dike û hînbûn an jî pêşvebirina zimanê Kurdî mahkumê hewldanên taybet dike. Ji ber van polîtîkayan rêjeya axaftina Kurdî her ku diçe kêmtir dibe¹. Ev rêjeya kêmtir û hebûna faktora dildarên zimanê Kurdî her wiha ew aksanên ku di nav malan de kemilîne, rê li me vedike ku di atmosfera polîtîkayên li hemberî zimanê Kurdî ya dewleta Tirkîyeyê de cîhê hewldarên Kurd bişopînin.

Çûn an jî neçûna kursa zimanê Kurdî wek reftar bê qebûlîkirin, bandora vê reftarê li ser helwestên beşdarên çî ye? Ev pirs li gorî teoriya helwestên bi bingeheên reftarî bi xebateke ampîrîk hat lêkolînkirin. Ev nivîs li ser helwest, çavkaniya helwestê û helwestên bi bingeheên reftarî disekine û anketa bi navê *stresa polîtîk* ku ji 32 pirs û ji du komên (N:177, M:29,3) cuda wekî kesên tevlê kursên zimanê Kurdî bûne(N:87) û kesên ku tevlê kursên zimanê Kurdî nebûne(N:90) pêk tê. Di vê xebatê de armanca me, lêkolîna stresa polîtîk li ser Kurdîaxêvan û hevrûkirina kesên ku wekî tevlê kursa zimanê Kurdî bûne û yên nebûne digel helwestên wan ên li ser hin cîh û rewşên bikaranîna zimanê xwe yê dayîkê û helwestên li ser axaftina Kurdî û li ser bikaranîna Tirkî, li gorî teoriya helwestên bi bingeheên reftarî analiz bikin ku em bikaribin rola kursên zimanê Kurdî li ser bikaranîna û helwestên Kurdan fam bikin. Û di serdemeke nû de rewş û pêdivîyên Kurdîaxêvan fam bikin.

2. TÊGIHÊN BINGEHÎN

Di derûnnasiya civakî de helwest wekî 3 beşan tên ravekirin, ev; helwest çî ye? çavkaniya helwestê çî ye? Û ya girîng jî helwest dikare pêşbîniya reftarê bike an na?

2.1. Helwest Çi Ye?

Helwest, bi “meylên derûnî yên ku bi nirxandina hebûneke diyar heta astekî îfadekirina razîbûn an jî nerazîbûnê.” (Leone,1995, Eagly & Chaiken, 1993) tê pênase kirin. Ango ez bibêjim: ‘Ez ji masiyan hez nakim’, ‘ez ji bêhna gulana hez dikim’ an jî ‘jiyan li gundan xweş e li bajaran nexweş e’. Ev diyardeyên ku li jor hatine nivîsîn, çî erênî çî neyînî têkiliya di navbera xwe û biresera(obje) helwestê de nîşan dide. Helbet bireser(obje) her çiqas bikaribe bibe tiştêkî bêcan, dikare bibe mirovek an jî ramanek;

hêstên me (erênî/neyînî) ↔ bireser: Helwest.

1 Bi hevkarîya Rawest araştîrma, Kurdish Studies Center û Friedrich Ebert Stiftung(2022), Dil haritasi projesi.

Li gorî Banaji & Heiphetz (2010); sedema xebitîna li ser helwestê ya pêşengên derûnnasiya civakî ew e ku bijarteyên me (predisposition) wekî bingeha têkiliyên me yên civakî dîtine. Edî wekî xebateke klasîk, ceribandina Watson û Rayner (1920) ya li ser helwesta Albertê 11 mehî nîşan dide ku helwest çawa û kengê dikarin peyda bibin. Albert di destpêkê de li hemberî mişkê tu tirs nîşan nedaye piştê her ku xwe nêzîkê mişkê kiriye rastî dengêkî bilind hatiye- du tirsên pitikan hene denge bilid û bilindî- û bi vê riyê tirsê mişkan lê peyda dibe. Reftara Albert ya 11 mehî piştê bi xwe re li hemberî mişkan helwestek tîne: Ez ji mişkan ditirsim. Xebateke din ya li ser helwestê ku bandora bingehên têkiliyên civakî nîşanê me dide: Xebata Clark û Clark, (1958); ya li ser pêkhatina helwestên di temenên gelek biçûk de disekine; zarokên 3 salî yên reşik bi hilibijartina pitikên pêlîstok (baby doll) yên ji versiyonên spî û reşik pêk dihatin, pitikên pêlîstok yê spî hilibijartin û li gorî bersivên wan yên ji bo pîvîna helwestên wan jî nîşan daye ku zarokên sê salî yên reşik, hay ji cudahiya di navbera spî-reşik hebûye û spiyan serdestê reşikan dîtine. Ev jî piştrast kiriye ku helwest di temenên biçûk de li gorî rewşa civakî peyda dibe û teşe digire.

2.2. Reftar Çi Ye?

Reftar, çalakiyên ku ji aliyê kesayetek ve carek an jî zêdetir tê kirin ku ev çalaki jî ji aliyê lêkolînan ve dikarin bîna çavdêrîkirin û bi rêyek bîna qeydkirin. Reftar, tevlihbûna civînek, bikaranîna dermanên pêşîlêgirtina zarokanîne (using birth control pills), bexşkirina xwîn û hwd. di nav xwe de di hewîne (Ajzek&Fishbein, 1977; Aronson & Carlsmith, 1968.: r. 888). Helwest yek ji çavkaniyên girîng yên reftarê ne, ji ber ku em nikarin çavdêriya helwestê bikin, reftar ji aliyê çavdêriyê ve ji bo helwestan fikr didin me.

2.3. Çavkaniya Helwestan Çi Ye?

Li gorî Aronson û hvl. xwe (2019) Çavkaniya helwestan di bin sê serenavan de tê lêkolînkirin; helwestên bi bingehên venasînî (cognitively based attitude), helwestên bi bingehên hêstî (affectively based attitude) û helwestên bi bingehên reftarî (behaviorial based attitude). Helwestên bi bingehên venasînî, helwestên ku yekem bi baweriya mirovan çêdibe, li vir mantiq girîng e tiştên ku tê bijartin ne li gorî hêstan li gorî mantiq (zanyarî) û baweriyên tê pejiwandin. Wekî mînak hûn ê di hilibijartinan de rey bidin kesên ku hûn li gorî gotin û kirinên angokê û zêdekên namzetan biryara xwe bidin ev helwesteke venasînî (cognitive) ye. Helwestên bi bingehên hêstî; li vê dere hêstên me ji baweriyên me zêdetir ji bo helwestên me rêber in. Ku em di hilibijartinek de ji namzetê/a ku em jê hez dikin re reya xwe bidin ev jî helwesteke bi bingehên hêstî ye. Li gorî Abelson û hvl. xwe (1982); Mirov di reydanê de li goriya mejiyê (mantiq) zêdetir bi dilên xwe (hêst) biryar didin. Ev jî nîşan dide ku helwestên gelek kesan di dema reftarê de bi bingehên hêstî geş dibin (Aronson û hvl. xwe, 2019, r. 184).

3. TÊKILIYA HELWEST Û REFTARÊ: TEORIYA HELWESTÊN BI BINGEHÊN REFTARÎ

Helwesteke bi bingeha reftarî ji çavdêriyên mirovan ya reftarên xwe yên li hemberî bireserek peyda dibe (Aronson û hvl.,2019: r. 183). Ango li gorî vê teorîyê helwest, şîrove û hêstên me yên di derheqê bireserek de ye. Ji ber vê yekê jî heta mirov di derheqê mijarek de nebe xwedî reftar nikare bibe xwedî hêst û ramanek jî. Wekî mînak heta em masiyan nexwin em nikarin di derheqê hez kirin û nekirina masiyan de biryarekî (Helwest) bidin. Li gorî pênameya G.W. Allport (1935), helwestek di encama ceribandinan de, rewşa amadebûna giyanî û noronî ye ku ya li ser reftarên kesayetan ya li hemberî bireser û rewşan, bandoreke dînamîk dike. Ango cerebeyên me helwestên me amade dikin. Ku em li ser şopa bingehên reftarê bûna wê demê me yê helwest di pêvajoya pêkhatina reftarê de wek bandorkerek bidîta û rola helwestê bi derûdor re di reftarê de bigeriya ji ber ku em dizanin helwest di pêşbîniya reftarê de roleke xwe yê girîng heye. Çawa ku reftar (ceribandin) dibe çavkaniya helwestan berovajî ji bo pîvîna helwestan jî çavkaniyên girîng reftar in. Li gorî Ajzen (1993); ji ber ku helwest rasterast nayên çavdêrîkirin, ji bo çavdêrî û pîvîna helwestê bersivên li hemberê biresera (obje) helwestê çavkaniyên girîng in û di modela hîyerarşiya helwestan de şêweya bersivê(bertek) wek devkî (verbal) û ne devkî (non verbal) di katagoriyên venasînî (cognition), hêstî (affect) û xwestekê (conation) de tîn senifandin. Di vê modelê de di kategoriya venasînî de bersiva devkî îfadekirina bawerîyan e. bersiva ne devkî bertekên têgihîştinê ne. Di kategoriya hêstî de bersiva devkî îfadekirina hêsta ne, bersiva ne-devkî bertekên fizîkî ne. Di kategoriya xwestekan de bersiva devkî îfadekirina niyetan in, bersiva ne devkî, bertekên motor (fîzîkî) in.

4. XEBATA ANKSIYETEYA KURDÎAXÊVAN

Helwest gelek caran reftarê dişopîne. Ceribandinên me û reftarên me yên ku berê me kirine ji bo helwestên me çavkaniyên girîng in. Li gorî Milburn (1998); bi gelemperî helwestên gelek mirovan nayê pîvîn ji ber ku ew jî hêj di ramanên xwe de bilêvnekirine, bi tenê dema bi biresera helwestê re rû bi rû bibin dikarin helwestên xwe biafirînin ji ber vê yekê di xebata ku hatiye kirin de jî bi taybetî pirsên di derheqê rewşên anksiyetîk de dibe ku beşdar wan rewşên anksiyetîk neceribandibin û bersiv sedîsed nerast hatibin tomarkirin. Ev faktor pîvîna helwestê gelek zehmet dike. Di xebata ku hatiye kirin de armanc hevrûkirina du komên çûne/neçûne atolyeyên zimanê Kurdî; cudahî ya di navbera helwestên wan yên di derheqê polîtîkbûna axaftina zimanê Kurdî û bikaranîna Tirkî de û wekî reftar li derve bikaranîna Kurdî bû. Cihê ku em li encama xebatê dinêrin teoriya helwestên bi bingehên reftarî ye ku ji vê mebest şopa ceribandinên me ya li ser helwestên me nîşan bide.

Armanca pêkanîna vê xebatê piştrastkirina hîpoteza jêr bû;

Hîpotez

Kesên wek **reftar** tevlê kursên zimanê Kurdî bûne li gorî yê nebûne, ji ber hewla firehkirina cihên bikaranîna Kurdî û rast axivîna bi Kurdî, wekî **helwest** axaftina zimanê Kurdî reftareke polîtîk dibînin û di têkiliyên bi Kurdî yê derve de anksiyeteyekî polîtîk dijîn. li hemberî Tirkî bikaranîna Kurdî teqez diparêzin û li gorî kesên tevlê atolyeyên zimanê Kurdî nebûne, Tirkî zimanekî hevpar nabînin.

4.1. Method/Rêbaz

Ev xebat bi rêya anketê (dane bi rêya Google formê hatin tomarkirin) gihiştê 177 kesan. Anket di mijdara 2021an de di hin komên whatsappê ya xwendekarên Med-der, Arî-der û Enstituya Kurdî ya Stenbolê, wekî din hin komên xwendekarên zanîngehên li bajarên Kurdan hatine belavkirin ku ji aliyê wan kesan jî bi têkiliyên xwe yê medyaya civakî gihiştandin 90 kesên qet tevlê kursên zimanê Kurdî nebûne û 87 kesên di 5 astên (Destpêk, asta yekemîn, asta duyemîn, asta sêyemîn û asta çaremîn/mamostetî) kursên zimanê Kurdî de ne. Di anketê de yek ji daneyên guherbar Zayend nehat pirsîn ji ber ku li ser meseleya axaftina Kurdî de ji bo zayendê (taybetî ji bo jinan) pêşdarazyek heye, ji ber vê yeke jî nehate xwestin ev faktor bandorê li ser xebatê bike. Lê belê li gorî lêvegerînan û hewlên ku hatiye dayîn anket ji aliye du zayenda ve jî di astên nêzikê hev de hatine bersivdayîn (jin zêdetir bûn). Beşdarên anketê di bin temenê 65an de (M:29,3) û ji kesên ku tevlê kursên zimanê Kurdî bûne û yê nebûne ji Bakurê Kurdistanê û Tirkîyê hatine hilibijartin. Daneyên ku hatine tomarkirin di IMB SPSS Statistics Data Editorê de hatine analîzkirin. Pirsên hatine pirsîn li gorî modela hîyerarşiya helwestan hatine amadekirin.

4.2. Pîvank

Anket ji 32 pirsan pêk tê ku 6 pirs pirsên kesane ne, di vê anketê de pirsên hin rewşên anksiyetîk hat kirin ku ji çend çavdêriyên li ser bikaranîna zimên hatine tespîtîkirin.

1. Anksiyete; di vê pîvankê de armanc, tespîtîkirina di dema bikaranîna Kurdî de tirs, dudilî, şerm hwd. ku ji ber rewşa siyasî wekî anksiyeteyeke polîtîk xuya dibe.

2. Helwestên li ser axaftina Kurdî û Tirkî; di vê pîvankê de armanc hînbûna helwestên beşdaran ya li ser axaftina Kurdî û Tirkî ye ku ji du darazan pêk tê; bersivdayîn bi modela pîvanka Likertê hatiye sazîkirin ku ji sê bersivan pêk tê: Tevlê dibim- Tevlê dibim lê carna- Tevlê nabim.

Daraza yekem: Ez axaftina Kurdî wek reftareke polîtîk dibînim.

Daraza duyem: Ez her tim axaftina Tirkî wek pêdivîyek dibînim ji ber ku Tirkî zimanê me yê hevpar e.

Li gorî modela hîyerarşiya helwestan, pirsên ji bo rewşên anksiyetîk hatine amadekirin di kategoriya hêstan de bertekên devkî ango îfadekirina hêstan dipêve, bersivên ji bo axaftina Kurdî û bikaranîna Tirkî hatine tomarkirin di kategoriya venasînî de bertekên devkî ango îfadekirina baweriyên dipêve.

4.3. Koma Xebatê/Mestere

Koma xebatê (kesên beşdarê xebatê bûne) du beş in yek jê kesên ku qet tevlê atolyeyên Kurdî nebûne û koma kesên ku tevlê atolyeyên Kurdî bûne.

Ji bo profîla beşdaran diyar bibe 7 pirsên sereke wek Bajar, Temen, Dîalekt, Pîşe, Hûn qet tevlê kursa zimanê Kurdî bûne? Ku hûn tevlê bûbin, hûn di kîjan astê de ne? Hat pirsîn.

4.3.1. Bajar

Li gorî bersivan, Bajar, di bin sê beşan de hatine senifandin;

Bajarên mezin yê Bakurê Kurdistanê; Amed, Dîlok, Riha, Meletî, Mêrdîn, Wan.

Bajarên Bakurê Kurdistanê: Agirî, Batman, Bedlîs, Colemêrg, Çewlig, Dersîm, Mûş, Sêrt, Şirnex.

Bajarên Tirkîyê: Bursa, Enqere, Hatay, Îzmîr, Mersîn, Stenbol.

	N	%
Bajar		
Bajarên Mezin yê Kurdan	68	38,4%
Bajarên Kurdan	100	56,5%
Bajarên Tirkan	8	4,5%
Missing System	1	0,6%

4.3.2. Temen

Temenê beşdaran di navbera 17 û 65 an de (M:29,3) ye. Me averaja temenê beşdaran wekî M:29,3 tespît kir, ev jî bilindiya rêjeya ciwanan nîşan dide.

4.3.3. Dîalekt

Dîalekt-zarava, Ji ber ku xebat di navbera Kurdên Bakurê Kurdistanê û Tirkîyê de hatine çêkirin wekî 3 beş; kesên kurmançîaxêv, Zazakî/Kirmançîaxêv û kesên bi herdu dîalektan jî dizanin hatine senifandin.

Dîalekt	N	%
Kurmançî	163	92,1%
Zazakî	11	6,2%
Her du bi hev re	3	1,7%

4.3.4. Pîşe

Pîşeyên beşdarên ji ber ku gelek pîşe yê n ji hev cuda ji şanogeriye heta bijîşkiye di navbereke fireh de bû kesên ku karê wan rasterast bi mirovan re hene wekî xizmetên civakî hatine senifandin. Wekî din pîşeyên beşdarên wek xwendekar, mamoste, karker, bêkar û bermalî hatin senifandin.

	N	%
Xwendekar	35	19,8%
Mamoste	43	24,3%
Karker	27	15,3%
Bêkar	9	5,1%
Bermalî	7	4,0%
Xizmetên civakî	56	31,6%

4.3.5. Hûn Qet Tevlê Kursa Zimanê Kurdî Bûne?

Tevlêbûna atolyeyên zimanê Kurdî, %50,8 (N:90) ji beşdarên qet tevlê atolyeyekî zimanê Kurdî nebûne û %49,2ê (N:87) beşdarên jî beşdarî atolyeyeyên zimanê Kurdî bûne, li gorî asta wan wekî asta destpêkê (N:10), asta yekemîn (N:21), asta duyemîn (N:35), asta sêyemîn (N:8) û asta çaremîn/mamostetiye (N:23) hatin senifandin

	N	%
Na	90	50,8%
Erê	87	49,2%

4.3.6. Ku Hûn Tevlê Bûbin di Kîjan Astê de Ne?

	N	%
Negirtiye	80	45,2%
Asta Destpêkê	10	5,6%
Asta Yekem	21	11,9%
Asta Duyem	35	19,8%
Asta Sêyem	8	4,5%
Asta çaremîn/mamostetî	23	13,0%

5. DANAYÊN BERHEVKIRÎ

5.1. Helwestên Beşdarên li ser Axaftina Kurdî û Bikaranîna Tirkî

Di vê beşê de du darazayên di derbarê polîtîkbûna axaftina Kurdî û bikaranîna Tirkî hatin pirsîn, li gorî bersivan kesên ku tevlê atolyeyên Kurdî nebûne (%14) li gorî kesên bûne (%6,9) zêdetir zimanê Tirkî ji bo Kurdîaxêvan wek zimaneke hevpar

dibînin. Berovacî kesên ku teqez tevlê vê darazê nabin bi %71,3yan beşdarvanên atolyeyan in. Kesên di vê mijarê de carna zimanê Tirkî zimanê hevpar dibînin di koma kesên tevlê atolyeyên Kurdî nebûne de rêjeya (%36.7) wê bilindtir e. Em dikarin bêjin wekî reftar kesên ku tevlê atolyeyan bûne zimanê xwe li gorî zimanê serdest zêdetir diparêzin û zimanê xwe li hemberî zimanê sedrest pêşbazî didin kirin. Ango kesên ku bi zimanê dayika xwe re alaqedar dibin wekî helwest zêdetir zimanê Tirkî alternatîv nabînin (Tablo 1). Dema em vê rêjeyê li gorî xwendekarên zimanê Kurdî dinirxînin em dibînin ku çiqas astê xwendekaran bilind bûye hewqas axaftina Tirkî wekî zimanekî hevpar nehatiye dîtin. (Tablo-3)

Ez her tim axaftina tirkî wek pêdivîyek dibînim ji ber ku Tirkî zimanê me yê hevpar e. (Tablo 1)

Zscore: Hûn qet tevlê atolyeyên zimanê Kurdî bûne?

		N	%
Na	tevlê nabim	44	48,9%
	perçeyek tevlê dibim	33	36,7%
	teqez tevlê dibim	13	14,4%
Erê	tevlê nabim	62	71,3%
	perçeyek tevlê dibim	19	21,8%
	teqez tevlê dibim	6	6,9%

Li gorî bersivên daraza “Ez axaftina Kurdî reftareke polîtîk dibînim” li gorî kesên ku tevlê atolyeyên zimanê Kurdî bûne ji yên nebûne zêdetir (%28.7) axaftina xwe ya bi zimanê xwe yê dayîkê polîtîk dibîne. Kesên bersiva carinan tevlê dibim dane ku em dikarin bibêjin di vê de rewş bandorkereke girîng e, li gorî kesên ku tevlê atolyeyên zimanê Kurdî bûne ji yên nebûne (%29.9) zêdetir axaftina xwe ya bi zimanê xwe yê zikmakî polîtîk dîtine. (Tablo-2) Em dikarin fêhm bikin ku kesê/a hewl dide ku zimanê xwe yê zikmakî fêr bibe zêdetir bi helwesteke polîtîk zimanê xwe bi kar tîne. Dema ku em vê rêjeyê bi astên xwendekaran re hevrû bikin, di polîtîk dîtina axaftina Kurdî tu têkîliyeke biwate nayê peyda kirin.

Ez axaftina Kurdî wek reftareke polîtîk dibînim. (Tablo-2)

Zscore: Hûn qet tevlê atolyeyên zimanê Kurdî bûne?

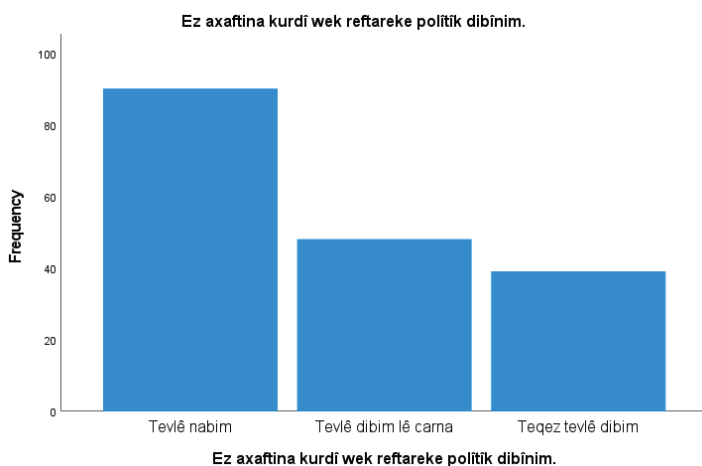
		N	%
-,98041	Tevlê nabim	54	60,0%
	Tevlê dibim lê carna	22	24,4%
	Teqez tevlê dibim	14	15,6%
1,01422	Tevlê nabim	36	41,4%
	Tevlê dibim lê carna	26	29,9%
	Teqez tevlê dibim	25	28,7%

Zscore: Ez axaftina Kurdî wek reftareke politîk dibînim.

Ku hûn tevlê bubin, hûn di kîjan astê de ne?	N	%	
Negirtiye	-,88333	48	60,0%
	,35754	21	26,3%
	1,59840	11	13,8%
Asta Destpêkê	-,88333	3	30,0%
	,35754	3	30,0%
	1,59840	4	40,0%
Asta Yekem	-,88333	5	23,8%
	,35754	10	47,6%
	1,59840	6	28,6%
Asta Duyem	-,88333	18	51,4%
	,35754	6	17,1%
	1,59840	11	31,4%
Asta Sêyem	-,88333	4	50,0%
	,35754	1	12,5%
	1,59840	3	37,5%
Asta çaremîn/mamostefî	-,88333	12	52,2%
	,35754	7	30,4%
	1,59840	4	17,4%

Zscore: Ez her tim axaftina tirkî wek pêdivîyek dibînim ji ber ku Tirkî zimanê me yê hevpar e. (Tablo-3)

Ku we perwerde girtibe hûn di kîjan astê de ne?	N	%	
Negirtiye	-,74386	37	46,3%
	,71906	31	38,8%
	2,18199	12	15,0%
Asta Destpêkê	-,74386	7	70,0%
	,71906	2	20,0%
	2,18199	1	10,0%
Asta Yekemîn	-,74386	15	71,4%
	,71906	6	28,6%
	2,18199	4	11,4%
Asta Duyemîn	-,74386	21	60,0%
	,71906	10	28,6%
	2,18199	4	11,4%
Asta Sêyemîn	-,74386	5	62,5%
	,71906	1	12,5%
	2,18199	2	25,0%
Asta çaremîn/mamostefî	-,74386	21	91,3%
	,71906	2	8,7%

Ez her tim axaftina tirkî wek pêdiviyek dibînim ji ber ku Tirkî zimanê me yê hevpar e.

5.2. Helwestên Beşdarên ya Axaftina Kurdî di Rewşên Aksiyetîk de

Di beşa pirsên anksiyeteyê ya dema ku beşdar bi Kurdî diaxivin, ji 13 pirsan pêk tê. Ev 13 pirs jî di nava xwe de wekî; pirsên li ser tirsax rexne û nehatina fêmkirinê, şerm, hêsta biyanîbûnê di axaftina derve ya Kurdî de, pirsên li ser anksiyeteya axaftina Kurdî ya li cihên fermî û sazûman de û pirsên li ser anksiyeteya lidervegerandina çapên Kurdî û parvekirinên Kurdî li ser medyaya civakî hatine dabeşkirin.

5.2.1. Pirsên li ser Tirsax Rexne û Nehatina Fêmkirinê, Şerm, Hêsta Niyaniyê di Axaftina Derve ya bi Kurdî de

Di pirsax; Dema ku li derve bi Kurdî diaxivim ji rexneyan ditirsim re kesên ku tevlê atolyeyên zimanê Kurdî nebûne zêdetir (%32,3) ji rexneyan ditirsim (Tablo-4). Di pirs-

sa *Dema ku li derve bi Kurdî diaxivim şerm dikim* de her du kom jî ji tirsax rexneyan cudatir di rêjeyeke bilind de ji axaftina Kurdî şerm nehatiye tespîtkirin. (Tablo-5) Di pirsax, *dema li derve Kurdî diaxivim xwe biyanî his dikim* de kesên ji her du koman jî rêjeyeke mezin (%90,0/%92,0) dîyar dikin ku ew dema li derve bi Kurdî diaxivin şerm nakin (Tablo-6). Di pirsên ji bo fêmkirina tirsax nehatina fêmkirin ya bi Kurdî de beşdarvanên her du koman jî di rêjeyeke biçûk de be jî vê tirsê dijîn. (Tablo-7/8)

Dema ku li derve bi Kurdî diaxivim ji rexneyan ditirsim.(Tablo-4)

Zscore: Hûn qet tevlê atolyeyên zimanê Kurdî bûne?		N	%
-,98041	Qet	61	67,8%
	Carna %20	8	8,9%
	Carna%50	10	11,1%
	Carna%80	5	5,6%
	Her tim	6	6,7%
1,01422	Qet	74	85,1%
	Carna %20	7	8,0%
	Carna%50	2	2,3%
	Carna%80	2	2,3%
	Missing System	2	2,3%

Dema ku li derve Kurdî diaxivim şerm dikim. (Tablo-5)

Zscore: Hûn qet tevlê atolyeyên zimanê Kurdî bûne?		N	%
-,98041	Qet	84	93,3%
	Carna%20	3	3,3%
	Carna%50	2	2,2%
	Carna%80	1	1,1%
1,01422	Qet	83	95,4%
	Carna%20	2	2,3%
	Carna%50	1	1,1%
	Her tim	1	1,1%

Dema ku li derve Kurdî diaxivim xwe biyanî his dikim. (Tablo -6)

Zscore: We qet perwerdeya zimanê Kurdî sitandiye?		N	%
-,98041	Qet	81	90,0%
	Carna%20	6	6,7%
	Carna%50	3	3,3%
1,01422	Qet	80	92,0%
	Carna%20	3	3,4%
	Carna%50	1	1,1%
	Carna%80	1	1,1%
	Her tim	2	2,3%

Ku li derve ji kesek re bi Kurdî tiştêk bipirsim û yekcar newe fêmkirin, ji dubarekirina pirsê aciz dibim an jî diltirs dibim. (Tablo-7)

Zscore: Hûn qet tevî atolyeyên zimanê Kurdî bûne?

		N	%
-,98041	Qet	59	65,6%
	Carna%20	17	18,9%
	Carna%50	4	4,4%
	Carna%80	8	8,9%
	Her tim	2	2,2%
1,01422	Qet	52	59,8%
	Carna%20	18	20,7%
	Carna%50	12	13,8%
	Carna%80	4	4,6%
	Her tim	1	1,1%

Dema ku li derve bi Kurdî diaxivim ji nehatina fêmkirinê ditirsim. (Tablo-8)

Zscore: Hûn qet tevî atolyeyên zimanê Kurdî bûne?

		N	%
-,98041	Qet	58	64,4%
	Carna%20	17	18,9%
	Carna%50	6	6,7%
	Carna%80	6	6,7%
	Her tim	3	3,3%
1,01422	Qet	57	65,5%
	Carna%20	11	12,6%
	Carna%50	7	8,0%
	Carna%80	7	8,0%
	Her tim	3	3,4%
	Missing System	2	2,3%

5.2.2. Pirsên li ser Anksiyeteya Axaftina Kurdî ya li Cihên Fermî û Sazûman de

Di vê beşê de di her du koman de jî rêjeyê berbiçav wekî hev sazîyên fermî-sazûman- de nikarin bi zimanê dayîka xwe biaxivin (Tablo-9). Berî vê pirsê ji bo têgihiştina beşdarên ya li ser rêjeya karmendên ku li Kurdistanê dixebitin were fêmkirin pirsê ‘Ji Karmendên ku li bajarên kurdan kar dikin ji sedî ..... Kurdî dizanin’ hat pirsîn ku ji %62.1ê beşdarên difikirin ku di navbera %50 û % 90ê de ye (Tablo 11). Di rêjeyên gelek mezin de her du kom jî diyar dikin ku di sazîyê fermî de ku bizanibin karmend Kurd e jî yekcar bi zimanê zikmakî nikarin bikevin têkiliyê. (Tablo-10)

Li dibistanan cara ewil bi gelemperî hevaltî bi Tirkî tên avakirin ev pirs jî ji bo fêmkirina hevaltîyên beşdarên çiqas Kurdî anormal nîşan dide li vê jî koma kesên beşdarê atolyeyên zimanê Kurdî bûne li gorî yên nebûne zêdetir (%73,6) hevaltîyên

bi Tirkî hatine avakirin, beyî hîsa biyanîbûnê bi Kurdî bidomînin (Tablo 13). Ev pîrsa *Li derên ku kesên bi unîformayên fermî li wê dere ne, dudil im ku bi Kurdî biaxivim*, ji bo derên fermî ango derên ku dewlet li wê tê hîskirin, kurd çawa hîs dikin, dema bi Kurdî diaxivin kesên tevlê atolyeyên zimanê Kurdî nebûne bi awayeke berbiçav zêdetir dudil dibin ji bo axaftina Kurdî, berovacî kesên tevlê atolyeyên zimanê Kurdî bûne ji ber helwesteke polîtîk dudil nabe lê di her du koman de jî ji %50 zêdetir ê beşdarî dudiliya xwe beyan kirine. (Tablo 14)

Di Saziyeke fermî û cihên sazûman de (marketên rêzîn û bayî hwd.) nikarim bi Kurdî biaxivim. (Digel ku dizanim karkerên wan Kurd in). (Tablo-9)

Zscore: Hûn qet tevlê atolyeyên zimanê Kurdî bûne?		N	%
-,98041	Qet	33	36,7%
	Carna%20	13	14,4%
	Carna%50	13	14,4%
	Carna%80	11	12,2%
	Her tim	19	21,1%
	Missing System	1	1,1%
1,01422	Qet	40	46,0%
	Carna%20	7	8,0%
	Carna%50	12	13,8%
	Carna%80	8	9,2%
	Her tim	19	21,8%
	Missing System	1	1,1%

Di saziyeke fermî de yek car dikarim bi Kurdî bikevim têkîliyê. (Tablo-10)

Zscore: Hûn qet tevlê atolyeyên zimanê Kurdî bûne?		N	%
-,98041	Qet	38	42,2%
	Carna%20	16	17,8%
	Carna%50	19	21,1%
	Carna%80	4	4,4%
	Her tim	13	14,4%
1,01422	Qet	30	34,5%
	Carna%20	16	18,4%
	Carna%50	18	20,7%
	Carna%80	8	9,2%
	Her tim	13	14,9%
	Missing System	2	2,3%

Ji karmendên ku li bajarên Kurdan kar dikin ji sedî ..... Kurdî dizanin. (Tablo 11)

	N	%
0-%20	26	14,7%
%20-%50	40	22,6%
%50-%70	65	36,7%
%70-%90	39	22,0%
%90-%100	6	3,4%
Missing System	1	0,6%

Li gorî we ji sedî çendê firoşkarên bajarê we bi Kurdî dizane? (Tablo12)

	N	%
0-%20	6	3,4%
%20-%50	17	9,6%
%50-%70	32	18,1%
%70-%90	59	33,3%
%90-%100	62	35,0%
Missing System	1	0,6%

Li dibistanê dema ku bi hevalên xwe re bi Kurdî diaxivim xwe biyanî his dikim. (Tablo 13)

Zscore: We qet perwerdeya zimanê Kurdî sitandiye?	N	%	
-,98041	Qet	57	63,3%
	Carna%20	14	15,6%
	Carna%50	12	13,3%
	Carna%80	5	5,6%
	Her tim	1	1,1%
	Missing System	1	1,1%
1,01422	Qet	64	73,6%
	Carna%20	11	12,6%
	Carna%50	6	6,9%
	Carna%80	4	4,6%
	Her tim	1	1,1%
	Missing System	1	1,1%

Li derên ku kesên bi unîformayên fermî li wê dere ne, dudilim ku bi Kurdî biaxivim. (Tablo 14)

Zscore: Hûn qet tevlê atolyeyên zimanê Kurdî bûne?

		N	%
-,98041	Qet	29	32,2%
	Carna%20	16	17,8%
	Carna%50	20	22,2%
	Carna%80	12	13,3%
	Her tim	13	14,4%
1,01422	Qet	41	47,1%
	Carna%20	11	12,6%
	Carna%50	14	16,1%
	Carna%80	15	17,2%
	Her tim	6	6,9%

Bi hoste an jî teknîkeran re ku ez dizanim ku Kurdî dizanin dudilim ku bi Kurdî biaxivim. (Tablo 15)

Zscore: Hûn qet tevlê atolyeyên zimanê Kurdî bûne?

		N	%
-,98041	Qet	60	66,7%
	Carna%20	10	11,1%
	Carna%50	13	14,4%
	Carna%80	3	3,3%
	Her tim	4	4,4%
1,01422	Qet	57	65,5%
	Carna%20	12	13,8%
	Carna%50	9	10,3%
	Carna%80	2	2,3%
	Her tim	7	8,0%

5.2.3. Pirsên li ser Anksiyeteya li Derve Gerandina Çapî yê Kurdî û Parvekirinên Kurdî li ser Medyaya Civakî

Di vê kategoriye de ji bo gerandina çapên Kurdî li gorî koma kesên tevlê atolyeyên Kurdî bûne, yê nebûne zêdetir vê tirsê ceribandine. (Tablo 16) Ji bo anksiyeteya bikaranîna Kurdî di medyaya civakî de du pirs hatin pirsîn her du pirs jî li ser têtikiliyên derve ve girêdayî yek ji wan tenê ji bo Kurdî ya din ji bo tirsê berteka ji kar û hevalên nekurd an jî kurd lê entegre bûyî hatine pirskirin li gorî encamê koma ku beşdarê atolyeyên zimanê Kurdî bûne bi awayeke berbiçav rehetirin dema ku parvekirinên wan bi Kurdî bin, Lê ji % 17,8ê beşdarên qet tevlê atolyeyên Kurdî nebûne carna (%50), ji %13,3 jî hertim ji ber bi tenê nivîs bi Kurdî ye di medyaya civakî de parve nakin (Tablo-18). Ev dibe ku faktora rastnivîsê jî di nav xwe de bihewîne. (Tablo 17/18) an jî dibe ku kesên bi Kurdî re aleqedarin derdora wan jî li gorî vê teşe digire.

Dema ku li derve destê xwe de pirtûk, kovar hwd. weşanên bi Kurdî digerin ez hewce dibînim ku rûyê wê bigirim an jî biveşêrim. (Tablo 16)

Zscore: Hûn qet tevî atolyeyên zimanê Kurdî bûne?		N	%
-,98041	Qet	54	60,0%
	Carna%20	11	12,2%
	Carna%50	10	11,1%
	Carna%80	6	6,7%
	Her tim	8	8,9%
	Missing System	1	1,1%
1,01422	Qet	70	80,5%
	Carna%20	8	9,2%
	Carna%50	3	3,4%
	Carna%80	3	3,4%
	Her tim	2	2,3%
	Missing System	1	1,1%

Di medyaya civakî de parvekirinên xwe ji ber ku Kurdî ye ji her kes re venakim. (Tablo 17)

Zscore Hûn qet tevî atolyeyên zimanê Kurdî bûne?		N	%
-,98041	Qet	56	62,2%
	Carna%20	12	13,3%
	Carna%50	14	15,6%
	Carna%80	4	4,4%
	Her tim	3	3,3%
	Missing System	1	1,1%
1,01422	Qet	68	78,2%
	Carna%20	8	9,2%
	Carna%50	7	8,0%
	Carna%80	1	1,1%
	Her tim	2	2,3%
	Missing System	1	1,1%

Di medyaya civakî de tenê ji bo ku Kurdî ye nivîsan parve nakim. (ji ber kar û hevalên xwe an jî piştê dibê ku tiştek were serê min). (Tablo 18)

Zscore: Hûn qet tevlê atolyeyên zimanê Kurdî bûne?	N	%	
-,98041	Qet	46	51,1%
	Carna%20	9	10,0%
	Carna%50	16	17,8%
	Carna%80	7	7,8%
	Her tim	12	13,3%
1,01422	Qet	63	72,4%
	Carna%20	7	8,0%
	Carna%50	9	10,3%
	Carna%80	3	3,4%
	Her tim	4	4,6%
	Missing System	1	1,1%

5.2.4. Korelasyona Anksiyeteyê ya di Navbera Guherbaran de

Li gorî Pearson korelasyonê têkiliya erênî û neyînî di navbera bersivên ‘ez axaftina Kurdî reftareke polîtîk dibînim û 3 rewşên anksiyetîk her wiha di navbera bersivên ‘Ez her tim axaftina tirkî wek pêdiviyek dibînim ji ber ku Tirkî zimanê me yê hevpar e.’ û 3 rewşên anksiyetîk li ser ceribandina beşdarên ya tevlêbûna atolyeyên zimanê Kurdî hatin hevrûkirin.

	Axaftina Kurdî polîtîk e.			Tirkî zimanê me yê hevpar e.		
	Pirsên li ser anksiyeteya li derve gerandina weşanên Kurdî û parvekirinên Kurdî li ser medyaya civakî	Pirsên li ser tirsaxî rexne û nehatina fêmkirinê, şerm, hêsta biyanîbûnê di axaftina derve ya bi Kurdî de	Pirsên li ser anksiyeteya axaftina Kurdî ya li cihên fermî û sazûman de	Pirsên li ser anksiyeteya li derve gerandina weşanên Kurdî û parvekirinên Kurdî li ser medyaya civakî	Pirsên li ser tirsaxî rexne û nehatina fêmkirinê, şerm, hêsta biyanîbûnê di axaftina derve ya bi Kurdî de	Pirsên li ser anksiyeteya axaftina Kurdî ya li cihên fermî û sazûman de
Kesên ku atolyeyên zimanê Kurdî ceribandine	,164.6	,220	,059	,01	-,188	-,029
Kesên ku atolyeyên Kurdî ne ceribandine	,279.6	-,075	,208	,048.3	-,204	-,012

Di bersivên kesên atolyeyên zimanê Kurdî ceribandine/neceribandine ya di derheqê pirsên li ser anksiyeteya lidervegerandina weşenên Kurdî û parvekirinên Kurdî yê li ser medyaya civakî (,164.6/,279), Pirsên li ser tirsax rexne û nehatina fêmkirinê, şerm, hêsta biyanîbûnê di axaftina derve ya bi Kurdî (,220/-,075) û Pirsên li ser anksiyeteya axaftina Kurdî ya li cihên fermî û sazûman de (,059/,208) û di derheqê polîtîkbûna axaftina Kurdî de korelasyoneke erênî, di derheqê hevparbûna zimanê tirkî de jî korelasyonek neyînî hatin tespîtkirin.

6. ENCAM

Encama vê xebatê di bin 2 serenavan de hatine berhevkerin.

6.1. Anksiyeteya Kurdîaxêvan

Stres û anksiyete her çiqas du termên nêzî hev bin jî ne di heman wateyê de ne. Li gorî APAyê her du jî bertekên hêstîne lê stres dema em ji stresore an jî ji jêderka stresê dûr dibin ji holê radiibe lê belê anksiyete mayînde ye. Ango dema em ji jêderka stresê dûr dibin jî anksiyete her bi me re ye. Bivê nevē li Bakurê Kurdistanê rast axaftina bi Kurdî, nîşaneyên hewildaneke kesane ye ku ev jî tê wateya jê re bi awayekî taybet dema tê veqetandin. Kurdî zimanê ne serdest e, û ji bo li jiyana man an jî têkîlî danîne pêdiviya me pê gelekî kêma (belkî tune ye) û Ev israra Kurdî helwesteke polîtîk e. Ev helwest ji ber ku li her derê jiyana me xwe dide der ev rewş ji stresê derdikeve û dibe anksiyetaya me anga ji derve tê nava mal me jî û bi me re dijî.

Her çiqas bersivên ji bo rewşên anksiyetîk hatine dayîn anksiyeteyê nîşan bide jî korelasyona di navbera hemû guherbaran hatine tespîtkirin rewşê zelaltir dike. Li gorî encamên korelasyona di navbera guherbaran de têgihiştina polîtîkbûna axaftina Kurdî çiqas bilind be, anksiyeteya axaftina Kurdî jî hewqas bilind dibe. Her wiha Têgihiştina, Tirkî zimanê me yê hevpar e çiqas bilind dibe anksiyeteyên axaftina Kurdî (bi taybetî pirsên li ser tirsax rexne û nehatina fêmkirinê, şerm, hêsta biyanîbûnê di axaftina derve ya bi Kurdî û Pirsên li ser anksiyeteya axaftina Kurdî ya li cihên fermî û sazûmanan de) ewqas kêma dibe ji ber ku xwediyên vê têgihiştinê ji xwe Kurdî bikarnayînin û Kurdî ji bo wan zimanê malê ye. Ev tê wateya ku kesên biryara fêrbûn û firehkirina cihê bikaranîna zimanê xwe dane, ji ber ku bi helwestên polîtîk ev biryar girtine, di bikaranîna derve ya zimên de jî zêdetir anksiyeteya polîtîk dijîn.

Herwiha; em dikarin fêma bikin ku kesê/a hewl dide ku zimanê xwe yê zikmakî fêr bibe zêdetir bi helwesteke polîtîk zimanê xwe bi kar tîne. Dema ku em vê rêjeyê bi astên xwendekaran re hevrû bikin, bi polîtîk dîtina axaftina Kurdî re tu têkiliyeke biwate nehatiye peyda kirin.

Encamên pirsax li derve nehatina fêmkirinê (Tablo- 7) kesên ku beşdarê atolyeyên Kurdî bûne ji yê qet nebûne zêdetir ji nehatina fêmkirinê diltirs dibin. Di atolyeyan

de kurdiyeke standartizekirî tê fêr kirin ev jî di têkîliya beşdarên atolyeyan û gel de pirsirêkên ragihandinê derdixwe holê.

Têgihîştina li ser polîtîkbûna zimanê Kurdî wekî encamên pirsên ji bo bikaranîna Kurdî di cihên fermî de jî piştrast dike ji bo serederkirina anksiyeteyê jî zêdetir derfet dide. Ango kesên tevlê atolyeyên Kurdî bûne û axaftina Kurdî reftareke polîtîk dibîne, ji ber fikra xwe yê siyasî zêdetir dikarin di saziyên fermî de bi Kurdî biaxivin, em dikarin bibêjin ku ev kes xwe li hember vê anksiyeteyê xweradigirin (resilience).

Di dawiyê de ji bo pirsên li ser rewşên anksiyetîk rêjeyeke di navbera %1.1 û %14an de beşdar vê anksiyeteyê di asteke bilind de û hertim dijîn. Mestereya me ayneya civakek e, Ev rêjeyên biçûk dibe ku di koma mezin de bi hezaran kes be. Ev rewş bixwe jî cihê metirsîyê ye.

6.2. Zimanek di Malê de Asê Dimîne

Di beşa pirsên anksiyeteyê de em bi giştî li ser anksiyeteya axaftina bi Kurdî ya li derve sekinîn, encamên li jor hatine parvekirin, nîşan dide ku hin car bi rêjeyên mezin, hin car jî bi rêjeyên biçûk lê birbiçav axaftina Kurdî ya li derve rewşeke anksiyetîk e û rê li ber axaftina Kurdî ya li derve digire. Bi taybetî di cihên sazûman de ango pergal, dewlet lê tê hiskirin zêdetir ev rewş xuya dike. Dudilî, tirs û şerma axaftina Kurdî ya ku li derve û di bikaranîna medyaya civakî de xuya dike, temasa Kurdî ji derveyê malê qut dike û zimanê Kurdî di malê de asê dimîne.

Li gorî xebata Coşkan û Şen (2021) ya li ser hêza Kurdan ku Kurdên li Kurdistanê bi %60 li Tirkîyê jî bi %41 zimanê malê ya serdest Kurdî ye û li gorî encama vê beşa xebatê: Bikaranîna Kurdî bi malê sînordar e. Ev jî encamên ku me peyda kirine piştrast dikin. Wekî ku di bersivên daraza 'Ez axaftina Tirkî wekî pêdiviyek dibînim ji ber ku Tirkî zimanê me yê hevpar e' de jî dibînin, kesên tevlê kursên zimanê Kurdî nebûne zêdetir Tirkî zimanekî hevpar dibînin ev jî bikaranîna derveyê malê ya zimanê Kurdî kêmtir dike. Kesên axaftina Kurdî reftareke polîtîk dibînin jî Tirkî zimanekê hevpar nabînin ji ber wê jî atolye an jî perwerdeyên bi Kurdî rê li zimanê Kurdî vedike ku li derve zêdetir bê bikaranîna. Herwiha di xebata Kurdish Study Center ya Ciwanên Kurd'20 (2020) de beşa di derbarê bikaranîna zimanê zikmakî de jî encamên me jî piştrast dikin ku bitenê bikaranîna Kurdî her çiqas rêje li malê kêmtir be jî (%20) ber bi derve ve-heval- (%1.5) kêmtir dibe.

Herwiha Em dikarin bêjin wekî reftar kesên ku tevlê atolyeyan bûne zimanê xwe li gorî zimanê serdest zêdetir diparêzin û zimanê xwe li hemberî zimanê serdest pêşbazî didin kirin. Ango kesên ku bi zimanê dayika xwe re alaqedar dibin wekî helwest zêdetir zimanê Tirkî alternatîf nabînin (Tablo 1). Dema em vê rêjeyê li gorî xwendekarên zimanê Kurdî dinirxînin em dibînin ku çiqas astê xwendekaran bilind bûye hewqas axaftina Tirkî wek zimanekî hevpar nehatiye dîtin. (Tablo-3)

Di encamê de li gorî bikaranîna zimanê Kurdî ya li derve di beşdarên ku wek ref-

tar tevlê atolyeyên zimanê Kurdî bûne, li gorî yên tevlêbûna atolyeyekî zimanê Kurdî neceribandine; axaftina zimanê Kurdî reftarek polîtîk dibînin û her wiha zimanê Tirkî wekî pêdivî nabînin û Tirkî zimanê hevpar nabînin. Di rewşên anksiyetîk de jî kesên ku tevlê atolyeyên zimanê Kurdî bûne li gorî yên nebûne zêdetir axaftina Kurdî reftareke Polîtîk dibînin ev jî li gorî korelasyonên di navbera gurherbaran de asta anksiyeteyê bilind dike. Di dawiyê de heta pirsgirêka zimanê Kurdî çareser nebe, kesên ku zimanê xwe diparêzin dê ji aliye tendirûstiyê ve di bin metirsiya nexweşiyên anksiyeteyê de bijîn. Her wiha rayedarên dewletê ku dibêjin zimanê Kurdî azad e lê belê ji aliyeke din ve rê li ber perwerdeya Kurdî digirin, mirovan mahkumê hewldanên taybet dikin, kesên ku zimanê xwe baş naxivin û hewlnadin ku hîn bibin ku bi rastî jî ev hewldaneke zehmet e, bi awayekî mafdar zimanê ku herî baş diaxive yanî Tirkî tercîh dikin. Kesên hewl didin ku zimanê xwe hîn bibin, bi pêş ve bibin û bi kar bînin jî ji ber ev hewldan bingeha xwe ji helwesteke polîtîk distîne, bivê nevē axaftina zimanê xwe jî kareke polîtîk dibîne ev jî bi xwe re anksiyeteyek tîne. Ev sedem zimanê Kurdî di malê de jî asê dike. Ango Kurd bi her du reftarên xwe re wenda dikin. Asîmîlasyon edî bi darê zorê na bi astengkirina xizmetên perwerdeyê, di nav demên dirêj de beyî ku dewletê tadeyîyeke şênber bike ji xwe re ango bi awayekî otomatîk pêk tê em dikarin vê wekî *Asîmîlasyona Pasîf* jî bi nav bikin. Li Bakurê welêt dem dijminê zimanê Kurdî ye ji ber ku Kurd mecbûr in di 20 salên pêşiya me de li hemberî vê cure asîmîlasyonê tê bikoşin. Hayedarbûna vê cureya asîmîlasyonê dê rê li ber xweragirtina li hemberê wê jî veke.

7. ÇAVKANÎ

- Ajzen, I., Fishbein, M. (1977), *Attitude-Behavior Relations: A Theoretical Analysis and Review of Empirical Research*. Psychological Bulletin 1977, Vol. 84, No. 5, 888-918.
- Ajzen, I.(1993) *Attitude Teory and Attitude-Behavior Relation*. Tê de D. Krebs and P. Schmidt (Ed). *New Directions in Attitude Measurement* (Rûpel:41-53). Berlin-New york: Walter De Gruyter.
- American psychological Asosation (APA), *Teaching Tip Sheet: Attitudes and Behavior Change*, <https://www.apa.org/pi/aids/resources/education/attitude-change>
- Aronson, E., Wilson, D.T. & Sommers, R. S. (2019). *Social Psychology* (Tenth Edition, Rp.181-212). New York, NY: Pearson
- Banaji, M.R. û Heiphetz, L. (2010) *Attitudes*. Tê de S. Fiske, D. T. Gilbert û G. Lindzey (Ed.), *Handbook of Social Psychology* (Çapa 5. Vol.1, Rûpel: 353-382). Hoboken, NJ: Wiley.
- Clark, K. B., û Clark, M. P. (1958). *Racial identification and preference in Negro children*. Tê de E. E. Maccoby, T. M. Newcomb ve E. L. Hartley (Eds.) *Readings in Social Psychology* (Çapa 3. Rûpel:602-613). Henry Holt and Company, Inc.
- Coşkan, C. & Şen, E. (2021). *Hêza Kurdan: Temsîl, Aîdiyet, Danûstandin, Aşfî û Tevgera Civakî (Rapora Nîrxandîna Giştî ya Xebata Qadê)*. Psychology Kurdî, Hej. 14 Rp.4-20.
- Dost, J. (2008). *Ehmedê Xanî, Mem û Zîn*. Rp.39-43 Stenbol: Weşanên Avestayê.
- Freedman, J. L, Sears, D. O, Cadsmith, J. M. (1998) *Sosyal Psikoloji* (çapa 3.), Wer. Ali dönmez. Ankara: imge Kitabevi Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç., Cemalcılar, Z. (2014). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş* (çapa 16.). İstanbul: Evrim Yayınevi
- Kurdish Study Center. (Berfanbar,2020). *Ciwanên Kurd'20 Hevşibî, Cudahî û Guherîn*. https://kurdish-studies.org/wp-content/uploads/2020/12/Ciwanen_Kurd_20_Hevsibi_Cudahî_Guherin.pdf.
- Kurdish Study Center, Rawest Araştırma û Friedrich Ebert Stiftung. (Nîsan,2022). *Dil Haritası Projesi Raporu*. Wergirtina ji înternetê: Gulan,2023 <https://rawest.com.tr/dil-haritasi-projesi/>
- Leone, Christopher. (1995). A review: Eagly, A. H., & Chaiken, S. (1993). *The psychology of attitudes*. New York: Harcourt, Brace, & Janovich. Psychology and Marketing. 12. 459-466.
- Myers, D. Ü Twenge, J.M. (2016). *Social Psychology*, Twelfth Edition. McGraw-Hill Education, 2 Penn Plaza, New York, NY 10121.
- Milburn, M.A. (1998). *Sosyal Psikolojik Açidan Kamuoyu ve Siyaset*(çapa 1. Rp.26-36),wer: A. Dönmez-V.Duyan. Ankara: İmge kitapevi yayınları.
- Jhangiani, R., Tarry, H., & Stangor, C. (2022). *Principles of social psychology* (1st international H5P edition). BCcampus. <https://opentextbc.ca/socialpsychology/>
- Yıldırım, K. (2016). *Ehmedê Xanî, Mem û Zîn* (Çapa 3. Rp: 157 (6/1-6), 158 (6/19)). Stenbol: Weşanên Avestayê.
- Yıldırım, K. (2016). *Xaniyê Duyem: Hacî Qadirê Koyî*. (Çapa 1. Rp.44-45). İstanbul: Weşanên Avestayê.

Extended Abstract:

One of the important subjects in social psychology is attitude. The relationship between attitude and behavior is always a special topic for predicting the social actions of individuals. Social psychology, as part of the social sciences, aims to understand the impact of situations, personal tendencies, and the presence of others on the opinions, feelings, and behavior of humans. Attitude can be explained as the positive and negative feelings towards something or someone. Behavior is an observable action with a specific goal.

Speaking a non-dominant mother tongue often manifests as a behavior that reflects one's attitude. This is frequently observed in political attitudes. With the predominance of Islam in most Arabic-speaking regions, Arabic has become the dominant language in science, literature, education, and other domains. Over the past 1500 years, Kurdish, despite being well-utilized by notable Kurdish intellectuals such as Baba Tahirê Hemandani, Ehmedê Khani, and Haci Khadire Koyi, has lost its prominence in its own country. However, in the last century, particularly in Northern Kurdistan (a region on the border of Turkey), the use of Kurdish has been diminishing each year due to state politics. There is no formal Kurdish education available, only occasional courses and workshops. Learning, improving, and effectively using Kurdish require significant effort and a nationalistic attitude. According to social psychologists, attitudes often follow behaviors. Our experiments serve as important sources for shaping our attitudes. In this study (N: 177, M: 29.3), we aimed to compare two different groups: those who attended Kurdish courses and those who did not, in terms of the differences in attitudes towards speaking Kurdish, speaking Turkish, and the behavior of using Kurdish in public settings. The findings of the study were evaluated based on the theory of behavior-based attitudes. A survey titled "Political Stress" was prepared using Google Forms and distributed to 177 people via WhatsApp among various Kurdish associations, such as Med-der, Arî-der, and the Istanbul Kurdish Institute (87 participants), while the remaining 90 participants were reached through social media targeting specific individuals in December 2021. The questionnaire was designed according to the Model of Attitude Hierarchy and consisted of a total of 32 questions. The data were analyzed using IBM SPSS Statistics Data Editor.

In conclusion, we found that participants who attended Kurdish courses, compared to those who did not, exhibited a greater tendency to use Kurdish in public settings. Speaking Kurdish was accepted as a political behavior, and at the same time, they did not feel the need to speak Turkish as their common language. Additionally, in situations involving anxiety, participants who attended Kurdish language courses were more likely to perceive speaking Kurdish as a political behavior, and the correlation between variables showed an increase in the level of anxiety. Furthermore, I discussed the conclusions of the study under two main headings: "Anxiety among native Kurdish speakers" and "A language confined within homes." According to the study, the political atmosphere established by the state, the absence of Kurdish education, and the dominance of Turkish in public spaces contribute to anxiety among native Kurdish speakers, which ultimately results in the limitation of Kurdish usage to private domains. And we can explain this situation by name of *Passive Asimilasyon*.